

№ 30 (431)
Жнівень 2012 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

☞ **Асоба ў краязнаўстве:**
высакародны рыцар
Мальдзіс – стар. 3

☞ **Наша гісторыя: 1812-ы,**
бітва каля Полацка – стар. 5

☞ **Лёс: крыжовы шлях**
Грачаніка – стар. 7 і 8

На тым тыдні...

✓ **31 ліпеня** ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы адбылася **прэзентацыя манаграфіі Міколы Труса «Янка Купала і Славакія»**, прымеркаваная да 130-годдзя з дня нараджэння паэта. Кніга, прадмову да якой напісаў Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Славацкай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь Мар'ян Сэрватка, пралівае святло на малавядомыя старонкі жыцця класіка беларускай літаратуры – некалькі дзён падарожжа творцы па Славакіі ў кастрычніку 1935 г. у складзе дэлегацыі савецкіх журналістаў і пісьменнікаў. Аўтарам выяўлены шэраг неведомых дакументаў (аўтографы, фотаздымкі), акрэслена кола славацкіх знаёмых Янкі Купалы, перспектывы далейшых росшукаў. Расповед вядзецца на фоне падзеяў нацыянальнага грамадска-культурнага жыцця 1930-х гг., міжнароднага супрацоўніцтва, суправаджаецца багатым візуальным матэрыялам.

У мерапрыемстве прынялі ўдзел прадстаўнікі дыпламатычнага корпуса, навукоўцы, лаўрэаты конкурсу аўтарскай песні «Купалаўскія вакацыі-2012» і інш.

М. Трус і У. Чарота

✓ **2 жніўня** ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь адкрылася **выстаўка жывапісу «Святло іконы» Ядвігі Сянько**.

На выстаўцы прадстаўлена больш за 30 працаў – спісы найбольш вядомых праваслаўных і каталіцкіх іконаў. Мэта гэтага выставачнага праекта – пазнаёміць шырокую аўдыторыю з творчасцю майстра, прыцягнуць увагу да найбольш вядомых і шануемых іконаў.

✓ **3 жніўня** ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы адбылося **ўрачыстае адкрыццё першай чаргі новай экспазіцыі**, прымеркаванай да 130-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы. Адкрыццё першай чаргі новай экспазіцыі – яшчэ адзін крок насустрач Купалавай Беларусі, багатай і годнай, пшчотнай і непаўторнай.

У мерапрыемстве прынялі ўдзел міністр культуры Рэспублікі Беларусь П. Латушка, прадстаўнікі дыпламатычнага корпуса, родныя паэта, творчая інтэлігенцыя.

Млын каля вёскі Ганчароўка
Талачынскага раёна

Дарослыя разважалі, дзеці адпачывалі

Даўно стала добраю традыцыяй праводзіць улетку святы вёсак, на якія, як правіла, збіраюцца і старыя, і маладыя вяскоўцы, каб сустрэцца, пагутарыць, прыгадаць сваё жыццё-быццё і проста адпачыць ад штодзённых вясковых клопатаў. Такія святы звычайна не абыходзяцца без спеваў, жартаў і танцаў, таму і чакаюцца яны з асаблівым жаданнем.

Да арганізацыі святочнай сустрэчы з жыхарамі вёскі Ліцвяны работнікі культуры і сельскай гаспадаркі падышлі творча і неардынарна. Пры падрыхтоўцы яны ўлічылі такі факт, як пранікнёна слухалі вяскоўцы парады айца Грыгорыя напярэдадні хрэснага ходу і як пасля сустрэлі яго ўдзельнікаў у сябе ў вёсцы, калі паломнікі ішлі па дарозе ў напрамку Узды. Таму было вырашана ў чарговы раз запрасіць настаўцеля ўздзенскай Петра-Паўлаўскай царквы да сябе ў госці.

Мерапрыемства пачалося з прагляду дакументальна-спазнавальнага фільма «Праваслаўныя святыні Уздзеншчыны», які падрыхтаваў дырэктар Ліцвянскага дома культуры Алег Кручко. Завочна вяскоўцы наведалі храмы і царквы, размешчаныя на тэрыторыі нашага раёна, і паслухалі выступленні іх настаўцеляў. Пасля прагляду фільма многія бабулі адзначалі, што нават і ўявіць сабе не маглі, наколькі духоўна багаты наш Уздзенскі край.

Пасля была гутарка з айцом Грыгорыем. Напачатку протаіерэй раскажаў пра няпросты жыццёвы шлях святых апосталаў Пятра і Паўла, патлумачыў ролю посту, падрабязна спыніўся на законах духоўнага жыцця. Прычым гаварыў айцец Грыгорый настолькі проста і зразумелай мовай, што не патрабавалася ніякіх дадатковых тлумачэнняў. Потым ён адказаў на пытанні вяскоўцаў, якія тычыліся ў асноўным хрышчэння дзяцей, вячання маладжонаў, адпявання нябожчыка, забабонаў і г.д. Пасля такога адкрытага дыялогу са святаром было над чым задумацца кожнаму, хто прыйшоў на гэтую сустрэчу.

Затым вяскоўцаў чакала паэтычна-музычная вечарына. Нязменнымі вядучымі, якія павялі ліцвянскую публіку па спеўнай сцяжынцы, сталі настаўніца Іна

Атрушкевіч і бібліятэкар Наталля Сяліцкая. Яны чыталі жарты і байкі. У выкананні мясцовага мастацкага калектыву «Чараўніцы» прагучала шмат прыгожых песень. Парадавала вясковых гледачоў сваімі песнямі і вучаніца мясцовай школы Паліна Шумчык.

Для юных гледачоў быў падрыхтаваны бясплатны салядкі стол, дзе хлопчыкі і дзяўчынкі маглі паласавацца цукеркамі і пячэннем. Пад час усёго мерапрыемства працавалі атракцыёны, вёўся гандаль цацачнай і сувенірнай прадукцыяй.

Гэтым мерапрыемствам мы хацелі паказаць, наколькі песна ў паўсядзённым жыцці пераплятаюцца духоўныя, маральныя і працоўныя традыцыі нашага народа, – адзначыў у размове са мною Алег Кручко. – Мясцовыя жыхары на ўласным прыкладзе пераканаліся, што ў любой справе добра спалучаюцца духоўнасць, праца і адпачынак.

Вера ЛУКАШЭВІЧ
Фота аўтара

Мясцовы музыка Алег Кручко і ўдзячная публіка

Царкоўнае краязнаўства

Юбілей Красненскага касцёла

Раней у мястэчку Краснае, што на Маладзечаншчыне, існаваў касцёл (упершыню згадваецца ў 1503 годзе), заснаваны каралём польскім і вялікім князем літоўскім Ягайлам. Малюнкаў і апісаў касцёла гісторыя, на жаль, не захавала. Пад час Паўночнай вайны 1700–1721 гадоў Красненскі касцёл ляжаў у руінах.

15 жніўня 1908 года ў сувязі з вялікай колькасцю вернікаў пачалося будаўніцтва касцёла Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі. Пабудаваны ён быў дзякуючы намаганням ксяндза-настаяцеля Лявона Вайткевіча і ахвяраванням усёй парафіі. Вялікую дапамогу аказаў уладальнік маёнтка Мясата Казімір Тышыньскі, а зямлю падараваў Пётр Эрмуш. Касцёл дабудавалі ў 1912 годзе. Ён з'яўляецца цудоўным помнікам архітэктуры стылю нэаготыкі з характэрнымі для яго вузкімі вокнамі, праёмамі, нішамі.

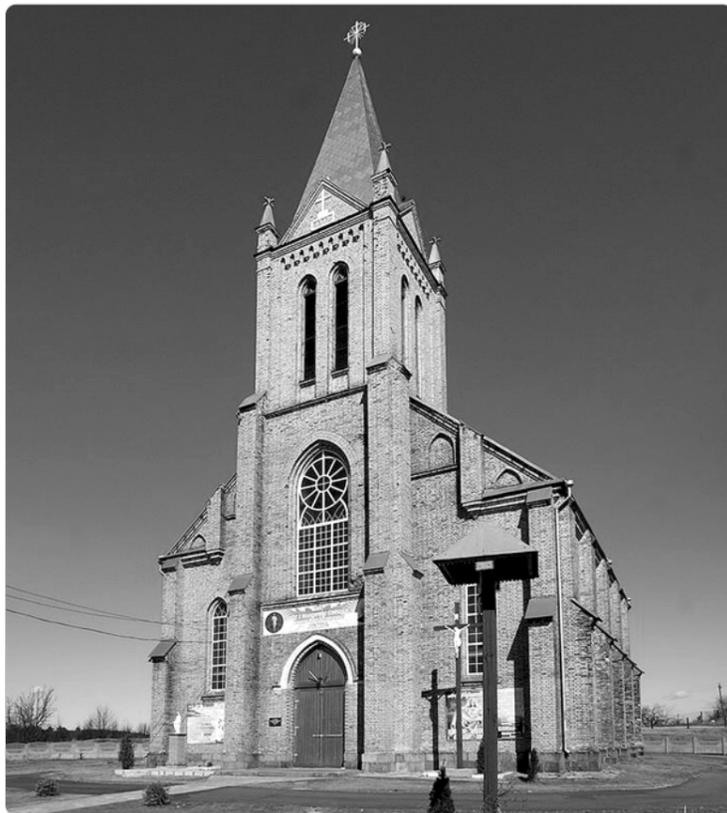
Гэты храм – адна з нямногіх каталіцкіх святыняў, якая ніколі

не закрывалася. У цяжкі час, які панаваў амаль усё XX стагоддзе, ён з'яўляўся прытулкам усіх вернікаў, падтрымліваў сувязь з сакральным жыццём, захоўваў духоўны стрыжань беларускай культуры – родную мову.

Вернікі з іншых краінаў, якія наведвалі розныя святыні свету, у тым ліку Іерусаліма і Ватыкана, адзначаюць, што гэта незвычайны касцёл, дзе адчуваецца дух намоленасці.

У пасляваенны час ксяндзамі-настаяцелямі касцёла былі Юзаф Марсанген, Ян Адамовіч, Эдмунд Даўгіловіч, Пётр Пятрага. З 2006 года ксяндзом касцёла з'яўляецца Андрэй Яркавец, паводле яго словаў, «касцёл – калыска веры многіх пакаленняў, дзе служылі дастойныя людзі».

Тэрыторыя парафіі даволі вялікая, і прыемна бачыць, асабліва ў нядзелю і на святы, сярод вернікаў шмат дзяцей і моладзі (нядзельную школу наведваюць каля 20 дзетак). Заўсёды каля касцёла машыны з беларускімі і замежнымі нумарамі: людзі мэтанакіравана едуць сюды, некаторыя проста

спыняюцца, убычыўшы прыгожы помнік архітэктуры. Прыцягвае ўвагу 10-галосны арган, зроблены ў XIX стагоддзі ў Вільні майстрам Вацлавам Бернацкім. У святыні знаходзіцца адзін вялікі (Галоўны) алтар і дзевяць малых. Галоў-

ны алтар называецца Унебаўшэсця Марыі Панны, у яго цэнтры ў неба ўзнятыя фігуры Пятра і Паўла, чатыры евангелісты, уверсе – фігура Найсвяцейшага Сэрца Езуса.

Касцёл займае важнае месца ў біяграфіі Мітрапаліта

Мінска-Магілёўскага архіепіскапа Тадэвуша Кандрусевіча, які, будучы студэнтам Ленінградскага політэхнічнага інстытута, прыехаў у Мінск на практыку і не знайшоў там ніводнага дзеючага касцёла. Як ён адзначыў: «*Можа, я і не быў бы пастарам, калі б гэты касцёл не прытуліў мяне ў часы маёй маладосці...*».

У апошнія гады ў касцёле адбылося шмат мерапрыемстваў: Перэгрынацыя Абраза Езуса Міласэрнага і рэліквіяў бласлаўленага ксяндза Міхала Сапоцькі, Абраза Маці Божай Будслаўскай і інш. Знаходзяцца людзі, якія дапамагаюць касцёлу і заслугоўваюць добрых словаў падзякі: мастачка Таццяна Бараноўская, якая адрэстаўравала некалькі іконаў, ікананісца Ядвіга Сянько, якая падаравала свае творы касцёлу, прадпрымальнік Павел Чумасаў, які ахвяраваў сродкі на рамонт, і іншыя.

15 жніўня а 12-й гадзіне адбудзецца ўрачыстасць Унебаўзяцця і 100-гадовага юбілею святыні, якая працягнецца да 19 жніўня.

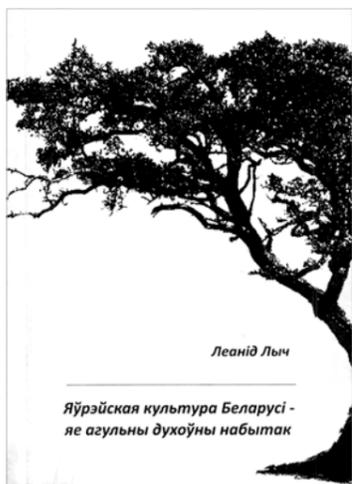
17 жніўня – Дзень памяці фундатараў касцёла і ўсіх тых, хто прысвяціў яму сваё жыццё.

Павел САПОЦЬКА
Фота з сайта
www.radzima.org

Слова беларуса пра яўрэйскую культуру Беларусі

Шукаць гэтую кнігу ў кнігарнях ці бібліятэках – марная справа. Яе 100 асобнікаў разыдуцца па руках зацікаўленых лёсам яўрэйскай культуры Беларусі, альбо тых, хто знаёмы з яе аўтарам, – Леанідам Лычом.

«Яўрэйская культура Беларусі – яе агульны духоўны набытак» Л. Лыча з'явілася з друку сёлага ў пачатку чэрвеня, і вось у якасці падарунка ад аўтара прэзентуецца на старонках «КГ». Дарэчы, нашая газета не абышла ўвагай ніводнага выдання, якое з'явілася з-пад пяра паважанага прафесара. Яно і зразумела, бо пазіцыя аўтара і пазіцыя «КГ» – гэта пастаянны клопат аб узвышэнні ролі нацыянальнай культуры і беларускай мовы ў нашай краіне і па-за яе межамі, стварэнне спрыяльнай атмасферы для развіцця ўсіх братніх народаў Беларусі.

Чытаць кнігу трэба ўдумліва, як кажучы, з алоўкам у руцэ. І не шукаць «падводных плыняў» у самога аўтара, бо яго «плыні» – чыстай вады інтэрнацыянальны погляд на складаны і да сёння пытанні культурнага працэсу ў глабалізаваным свеце, калі кожны народ імкнецца захаваць сваю нацыянальную адметнасць, свае спадзевы набытыя культурныя дасягненні. Сёння бясспрэчна існуе пагроза паглынання малых народаў вялікімі дзяржавамі. А ў Беларусі, на жаль, засталіся адзінкі змагароў за родную мову, літаратуру. На фоне агульнага нацыянальна-культурнага бяспамяцтва такія абаронцы ўсяго роднага, як Л. Лыч, выглядаюць па-донкіхоцку ўпартымі, але сентыментальнымі, шчырымі і настойнымі, адданымі

свайму народу, аддаючы павягу іншым.

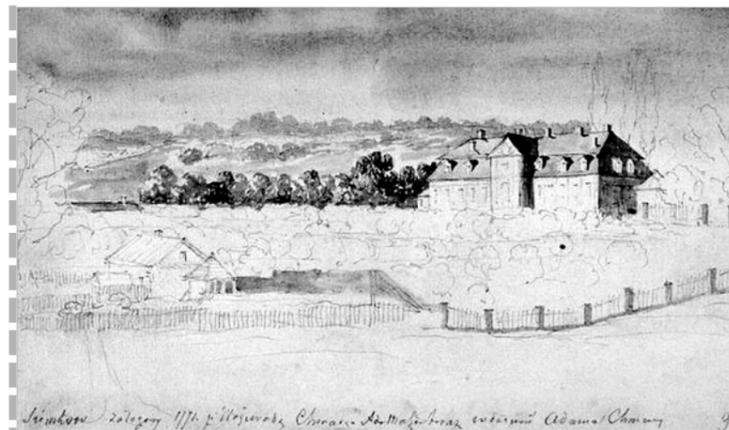
Вось і апошняя кніга аўтара выпакутаваная болей за культуру яўрэй, з якімі яго дзяцінства звязла жыць і сябраваць у невялікім беларуска-яўрэйскім мястэчку Магільнае. Л. Лыч параўноўвае лёсы культуры нашых народаў на працягу шасці стагоддзяў, узаемнае іх дачыненне і абагачэнне. Усё гэта аўтар падмацоўвае канкрэтнымі прыкладамі з сумеснага існавання беларусаў і яўрэй.

Цікаваць кнігі яшчэ і ў тым, што Л. Лыч не толькі зазірнуў у гістарычнае мінулае і шырока асвятліў дасягненні яўрэйскай культуры Беларусі, але і дае сваю інтэрпрэтацыю сучаснага яе становішча, смела і, я б сказаў, пераканаўча на моўных прыкладах параўноўвае лёсы дзвюх культур нашчага краю – беларускай і яўрэйскай. І ў адной, і ў другой ёсць велізарныя страты, але ёсць і ўзаемная карысць.

На думку аўтара, праблема яўрэйскай культуры Беларусі застаецца як след неадследванай. Асмелюся сказаць, што праца Л. Лыча «Яўрэйская культура ў Беларусі...» – сапраўдны набытак для далейшых даследаванняў, смелы штуршок для навукоўцаў, якія на працягу многіх дзесяцігоддзяў «саромеліся» і «абміналі», а калі і казалі, то ў самых агульных рысах, абгацці яўрэйскага ўнёску ў агульнанародную культуру шматнацыянальнай Беларусі.

Уладзімір ГІЛЕП

Летнік у Сёмкаве каля Мінскага мора

Міжнародны дабрачынны фонд «Сям'я – Яднанне – Айчына» запрашае ахвочых далучыцца да валанцёрскага лагера ў в. Сёмкава (Мінскі раён). Працы адбудуцца з **13 па 25 жніўня**.

Аб'ект – сядзібна-паркавы комплекс XVIII ст. магната Адама Хмары, апошняга мінскага ваяводы.

Будуць праведзеныя працы па расчысцэнні сутарэнняў флігеля, прыборцы старога парка, па фармаванні пешаходных алей.

Арганізатары забяспечваюць удзельнікаў пражываннем і харчаваннем. Можна далучыцца як на ўвесь тэрмін, так і на некалькі дзён.

Тэлефоны арганізатараў: МТС (8-029) 776 24 35; Velcom (8-044) 583 07 53.

Выгляд на палац Хмары з боку алей

Разныя аарон-кайдэш у сінгагозе ў Вулянах, выраблены Берам

Асоба ў краязнаўстве

Рыцар Беларускага Адраджэння

Сябру Рады БФК Адаму Мальдзісу — 80 гадоў

7 жніўня 2012 года Адаму Восіпавічу Мальдзісу — 80 гадоў. Яго добра ведаюць беларусы рознага веку — і ў Беларусі, і за мяжой. Калі пералічыць усе яго псеўданімы, то дзіву даешся: А. Гудас (значыць беларус), Адам Гудас, А. Расольскі, Адам Расольскі, А. Свіслацкі. Але гэтыя назвы толькі той мясцовасці, з якой паходзіць наш паважаны Адам Восіпавіч.

Паколькі я яго ведаю некалькі дзесяцігоддзяў, то і магу сцвярджаць — выбар ім сваіх псеўданімаў быў мэтанакіраваны. Я ў гэтым пераканаўся даўно.

Для мяне А. Мальдзіс і выдатны беларускі вучоны літаратуразнаўца, і пісьменнік і грамадскі дзеяч. Ён — і ўзор добра выхаванага, культурнага чалавека, і добразычліўца, і нястомнага працаўніка ў галіне беларускай культуры, які ніколі не спыняецца ў сваёй працы. Я неяк назваў яго ў сваім артыкуле: «З тых старых ліцвіноў», і хочацца зноў назваць яго так.

Адам Восіпавіч нарадзіўся 7 жніўня 1932 года на цяперашнім беларуска-літоўскім памежжы ў вёсцы Расольск тагачаснага Віленска-Трокскага павята Віленскага ваяводства (цяпер гэта Астравецкі раён Гродзенскай вобласці) за 40 кіламетраў на ўсход ад былой сталіцы Вялікага Княства Літоўскага Вільні і з'яўляецца сапраўдным «віленчуком».

А. Мальдзіс — выдатны гісторык, аўтар таленавітых працаў па беларускай гісторыі і літаратуры, уяўляе сабой унікальны тып таленавітага вучонага, чалавека энцыклапедычных ведаў, пісьменніка, літаратуразнаўца і грамадскага дзеяча. Пра яго кажуць: «Спытайцеся ў Адама Мальдзіса. Ён гэта ведае і дасць поўны адказ». Імя яго і творы вядомыя далёка за межамі Беларусі. Ён таксама сціплы і абаяльны чалавек, асоба высокай культуры (што не часта сустракаецца ў наш час). Яго кнігі і артыкулы заўсёды прыцягваюць вялікую ўвагу чытачоў і хутка становяцца рарытэтамі. Хочацца адзначыць яго твор (у суаўтарстве з Валянцінам Грыцкевічам) «Шляхі вялі праз Беларусь» (1980). Гэтая кніга амаль адразу была раскупленая

чытачамі і патрабуе новага выдання. А аповесць А. Мальдзіса «Восень пасярод вясны» аб палітычным становішчы на Беларусі перад паўстаннем 1863 года! Калі яе цяпер перачытваеш (бо выдадзеная ў 2009 годзе ў «Мастацкай літаратуры» разам з цудоўным даследаваннем «Як жылі нашы продкі ў XVIII стагоддзі»), то адравацца ад тэксту няма магчымасці — настолькі ўсё цікава і гістарычна пацверджана.

А. Мальдзіс быў першым сярод літаратараў Беларусі, які адкрыў чытачам, і перш за ўсё маладому пакаленню, сістэматычную гісторыю беларускай літаратуры XVI—XIX стагоддзяў на падставе знойдзеных ім у архівах Беларусі, Польшчы, Літвы, Расіі дакументаў і твораў. Менавіта ён знайшоў ноты «Полацкага сшытка», мелодыя з якога стала гімнам Міжнароднага згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына».

Гваёй ахвярай нястомнай працы даследчыка А. Мальдзіс яшчэ ў 1960–1970-я гады значна пашырыў прадмет даследаванняў беларускай літаратуры, справядліва ўключыўшы ў яго літаратурныя творы на іншых мовах, але на беларускім матэрыяле і тагачасных беларускіх рэаліях. А гэта творы на польскай і лацінскай мовах, якіх цураліся (часткова з-за таго, што не ведалі гэтых моваў, а часткова баяліся далучаць іх да беларускай літаратуры) ранейшыя даследчыкі.

Сваёй працаю А. Мальдзіс яшчэ ў савецкі час аб'ектыўна стаўся адным з пачынальнікаў Беларускага Адраджэння апошняй чвэрці XX ст. Рашучасць у адстойванні сваіх

Адам Восіпавіч з жонкай Марыяй Каралеўнай (в. Палушы Астравецкага раёна, 1980-я гг.)

Фота Сяргея ПАНІЗЬНІКА

навуковых і грамадскіх поглядаў у дыскусіях і публікацыях, у тым ліку і ў энцыклапедычных выданнях, дала магчымасць гэтымі сваімі публікацыямі пашырыць кола прыхільнікаў беларушчыны ў тых часы.

Пра сваё паходжанне, «з тых старых ліцвіноў», А. Мальдзіс сам піша ў гістарычнай аповесці «Восень пасярод вясны». На беларуска-літоўскім памежжы ішоў працэс асіміляцыі летувісаў беларусамі. Ён нарадзіўся ў беларускай каталіцкай сям'і Віленшчыны, атрымаў ад продкаў не толькі сталыя беларускія традыцыі, але і здольнасці да навукі. Прага да ведаў, аналітычны розум юнака прывялі яго ў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт на факультэт журналістыкі, які ён паспяхова скончыў у 1956 г. Некалькі гадоў працаваў сакратаром у раённай газеце «Сцяг Ільча» (Радашковічы). Потым вучыўся ў аспірантуры пры Інстытуце літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР. Аспірантуру скончыў у 1962-м і ў 1963 годзе абараніў кандыдацкую дысертацыю «Беларуска-польскія літаратурныя ўзаемазвязі ў другой палове XIX ст.» і атрымаў навуковую ступень кандыдата філалагічных навук. Ад

1962 года Адам Мальдзіс працаваў навуковым супрацоўнікам у Інстытуце літаратуры Акадэміі навук Беларусі, у якім ён дзесяць гадоў (1981–1991) быў загадчыкам аддзела беларускай дакастрычніцкай літаратуры.

А. Мальдзіс — чалавек самадысцыпліны, які амаль увесь свой час прысвячае творчай працы. Плён гэтай працы відавоч-

доктара філалагічных навук, а ў 1990 годзе — вучонае званне прафесара.

Ад 1991 да 1998 года А. Мальдзіс быў дырэктарам Нацыянальнага навукова-асветніцкага цэнтра імя Францыска Скарыны, а потым загадчыкам аддзела ў гэтым цэнтры, да 2005-га з'яўляўся прэзідэнтам Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў, адным з кіраўнікоў Беларускага ПЭН-цэнтра. Ён акадэмік Міжнароднай Акадэміі навук Еўразіі (Масква).

Вучоны стварыў і асабіста рэдагаваў навукова-інфармацыйна-аналітычны і культуралагічны бюлетэнь «Кантакты і дыялогі», падрыхтаваў да друку больш за дваццаць зборнікаў навуковых артыкулаў па гісторыі беларускай культуры, літаратуры, мовы, гісторыі Беларусі, аб'яднаных адзіным кірункам пад назвай «Беларусіка-Albaruthenica».

У Беларускай фондзе культуры Адам Мальдзіс — старшыня камісіі «Вяртанне». У 1982 годзе ад польскага ўрада атрымаў ганаровае званне заслужанага дзеяча польскай культуры. Узнагароджаны медалём Францыска Скарыны, мае іншыя беларускія і польскія ўзнагароды.

Яшчэ напярэдадні беларускага Адраджэння канца 1980 — 1990-х гадоў А. Мальдзіс быў адным з нешматлікіх, лічаных тады, беларускіх інтэлігентаў, якія паднялі тэму адмаўлення ад савецкай міфалогіі ў грамадскіх навуках, і перш за ўсё ў гісторыі Беларусі, і вяртання сапраўднага гістарычнага спадчыны беларусаў.

З нагоды юбілею хачу павіншаваць паважанага юбіляра і пажадаць дарогаму Адаму Восіпавічу Мальдзісу здароўя, моцы і новых творчых поспехаў.

Анатоль ГРЫЦКЕВІЧ,
доктар гістарычных навук, прафесар

Выканкам ГА «Беларускі фонд культуры», рэдкалегія «Краязнаўчай газеты» па-братэрску абдымаюць і шчыра віншуюць Вас, дарэгі Адам Восіпавіч, з 80-годдзем з дня нараджэння.

25-гадовае супрацоўніцтва з Вамі, паважаны прафесар, дазваляе нам менавіта па-братэрску абняць Вас з гэтай нагоды і падзякаваць за Вашую нястомную плённую працу старшыні камісіі БФК «Вяртанне» і ў складзе цяперашняга яе дзяржаўнага аналага. Здароўя, плёну ў працы жадаем мы — Вашыя сябры

з Выканкама БФК
і «Краязнаўчай газеты»

130 гадоў
Якуб Купала

Незвычайныя музы паэта

Вершы-прывячэнні Янкі Купалы

Жанчына ў лёсе Майстра. Вечная тэма, мноства сюжэтаў. Вельмі рэдка са шчаслівым фіналам. Шчаслівым у звычайным вымярэнні, у разуменні звычайных людзей. Але ж вялікі Майстар такім не бывае. З'яўленне жанчыны на ягоным шляху – гэта з'яўленне музы. Згадаем тых, якія сустрэліся на шляху вялікага Купалы.

Алаіза Пашкевіч

Голас Францішка Багушэвіча, аўтара зборнікаў «Смык беларускі» і «Дудка беларуская» быў пачуты, падхоплены. Новы майстра змайстраваў «Скрыпку беларускую». Тым майстрам суджана было стаць Алаізе Пашкевіч – першай беларускай паэтцы XX стагоддзя. Тварыла з надзеяй, у чаканні вялікага «артыста, каторы збярэ ўсе нашы беларускія інструменты і наладзіць гранне як мае быць». Такім вялікім артыстам стаў Купала. Пясняр стварыў вобраз паэткі ў вершы-прывячэнні «Аўтарцы «Скрыпкі беларускай»», якім адразу ж, у тым жа 1906 годзе, адгукнуўся на выхад яе зборніка. Янка Купала адзначыў музычна-песенны лад, рамантычную ўзнёсласць паэзіі Алаізы Пашкевіч:

*Чутка йграеш, гулка йграеш
Ты на скрыпачцы сваей,
К небу з думкай падлятаеш,
Шчасця зычыш для людзей.*

Купала захоплена пісаў пра магутную сілу эмацыйнага ўздзеяння вершаванага слова паэткі на чалавечыя душы, бо творчасць яе была песна знітаная з людскімі марамі і памкненнямі, стала выразнай народнай спадчынай. Менавіта ў гэтым вершы аўтарка паўстае ў вобразе музыкі-скрыпачкі, якая дасканала валодае рамяством і якая ўкладвае ў сваё слова-песню ўсю душу. Асоба, моцная найперш сілай духу, тут яна бацьца і сапраўдным волатам з старадаўніх народных казак:

*Крэпкія струны тваёй скрыпкі,
Ў тваёй скрыпцы душа ё,
У руцэ сільнай смывок ліпкі
Лёгка ходзіць, як пярцо.*

Яна і сама была душой усялякай справы. Кватэра паэткі ў Вільні стала клубам беларускай інтэлігенцыі, дзе неаднойчы бываў і Янка Купала. Алаіза Пашкевіч была душой гэтых сустрэчаў, як і яе курсістка Зялёнка ў аднайменным апавяданні.

Уладка Станкевіч

Яна была далікатнай і мілай дзяўчынай – Уладка Станкевічанка. Яны возьмуць шлюб 29 студзеня 1916 года ў маскоўскім Петра-Паўлаўскім касцёле. Прыгожы фотаздымак таго часу: ён у вайсковым, яна – у мілым, безумоўна, модным тады, капялюшыку. Уяўляю: было вельмі холадна. І нават не столькі таму, што зіма, а таму, што вайна і чужына. І так патрэбнае было цяп-

А. Пашкевіч з сястрой Каралінай

ло роднай душы, каб ратаваць сваю. І яму, і ёй.

Яна была моцнай жанчынай – Уладзіслава Францаўна Луцэвіч, жонка вялікага Паэта. Бо сам ён, Янка Купала, моцны ў сваім характары не меў. Быў чуйным і занадта далікатным, каб даць сабе рады ў свеце злым і няветным. І таму добры лёс даў яму добрую

Віктарына

Песнярам роднага слова прывячаецца

У верасні 1908 года ў Мінску адбылося выязнае пасяджэнне Віленскай судовай палаты па справе ўдзелу настаўнікаў у нелегальным з'ездзе. Слуханне справы праходзіла ў памяшканні «присутных месцаў» – губернскай адміністрацыйнай устаноў сталецы. У гэтым будынку, які размяшчаўся ў самым цэнтры горада і захаваўся ў Мінску па сённяшні дзень, на першым паверсе знаходзіліся губернская канцелярыя, друкарня і архіў, а на другім – Мінскі акруговы суд, натарыяльная кантора, кабінеты пракурора і віцэ-губернатара. Назаўдзе адрас будынка. Што знаходзіцца ў гэтым будынку сёння?

Чакаем вашыя адказы да 21 жніўня ўключна.

жонку, каб клапацілася, каб дапамагала, а часам і бараніла. Каб заўсёды была побач. Але не клапаціўся, каб у той жа Маскве ў змрочным 1942-м яна ўратавала паэта.

Іншай – далікатнай, пяшчотнай – ведаем яе мала. Была такою ў гады ранняй маладосці. З знакамитага роду Манэ французскіх мастакоў-імпрэсіяністаў, выхоўвалася ў адпаведнай атмасферы, валодала французскай мовай. Да дня нараджэння дзяўчыны 13 снежня 1914 года Купала напісаў два вершы. «Ўспомні!..», у якім паэт-прарок

У. Станкевіч на карціне П. Сергіевіча

прапрокам не стаў. Бо не прарочыў сабе долі быць з ёю побач назаўсёды:

*Ўспомні, не ў хвілю радасці дзіўнай,
З іншым раздзелі радасць сваю,
І не мяне ты ўспомні, дзяўчына, –
Ўспомні, от... гэту думку маю!*

Другі верш – «Гэй ты, дзяўчына, кветка-лілея...» Бадай, адзін з самых прыгожых вершаў-прывячэнняў у айчыннай лірыцы. Захоплена ўзнёслы зварот, у якім шчыра любасць і любаванне:

*Гэй ты, дзяўчына, кветка-лілея,
Вольная птушка сумнай зямліцы!
Сееш ты слёзы, думак уроду,
Слёзы-брыльянты яснай крыніцы.*

Не абышоў у гэтым творы Купала матыў нашай нівы, роднай Беларусі, якой і словам сваім таксама слугавала гэтая незвычайная дзяўчына (у газеце «Наша Ніва» друкаваліся яе вершы). Яна была з той маладой руні, што прабівалася на нашай зямлі, верачы, што жніво быць павінна. Хай нават нямала слёзаў пральцеца, хай нават злая нечысць будзе перашкодай: Буйнай расіцай сьплююца,

*лююца,
Ніву багацяць... а што за ніва?!
Крыўда іх топча, гора марозіць,
Ведзьма-насмешка п'е іх лапчыва.*

Гэта яна стварыла музей Паэта, была ягонай гаспадыняй да самага свайго сыходу.

Ала ПЕТРУШКЕВІЧ,

г. Гродна

(Заканчэнне ў наступным нумары)

Летапіс беларускай шляхты

...Любоў да Айчыны – праз любоў да свайго роду!
У час XIX Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу Анатоля Статкевіч-Чабагану прэзентаваў кнігавыдавецкі праект, які асвятляе гісторыю старажытных беларускіх родаў.

Некалькі дзесяцігоддзяў мінскі прадпрымальнік А. Статкевіч-Чабагану займаецца не толькі бізнесам, але і гісторыка-краязнаўчымі росшукамі. За плячыма – сотні адкрыццяў і знаходак, публікацыі ў самых розных перыядычных выданнях. А таксама – удзел у розных праектах па ўшанаванні гістарычных і асветніцкіх падзеяў Беларусі, у тым ліку і падтрымка ў стварэнні помніка Святой Сафіі, княгіні Слуцкай. Руская Праваслаўная Царква ўзнагародзіла Анатоля Васільевіча ордэнамі Свяціцеля Кірылы Тураўскага I ступені, Святога роўнаапостальнага князя Уладзіміра III ступені.

Свае гісторыка-краязнаўчыя росшукі, прывечаныя ўласнаму радаводу, усім тым, хто ў блізкай і далёкай часіны перасякаўся са Статкевічамі-Чабаганавымі, даследчык і мецэнат падсумоўвае ў серыі кніг «Летапіс беларускай шляхты». Першы том гэтага ўнікальнага праекта пад назвай «Я – сын Ваш: Сацкевічы-Статкевічы герба «Касцеша». Карафа-Корбуты герба «Корчак» (выданне адзначанае дыпламам I ступені на Нацыянальным конкурсе «Мастацтва кнігі» ў намінацыі «За ўклад у зберажэнне духоўнай спадчыны») і быў прэзентаваны ў час XIX Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу. Добрыя словы ў адрас шукальніка гістарычнай праўды сказалі многія пісьменнікі, вучоныя, грамадскія і культурныя дзеячы. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, галоўны рэдактар часопіса «Вясёлка» і даўні паплечнік А. Статкевіча-Чабаганавы па краязнаўчых чыжынах Уладзімір Ліпскі адзначыў: «Руплівасць апантанага чалавека ўражае і захапляе. Анатоля Васільевіч – з плеяды тых людзей, хто ўсталёўвае прыярытэты гістарычнай сапраўднасці нягледзячы ні на якія цяжкасці! Паболей бы такіх дасведчаных і нераўнадушных мецэнатаў, і ўвогуле паболей бы такіх людзей у беларускай культуры...» Высокую адзнаку кнізе далі акадэмік Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі Уладзімір Гніламёдаў, доктар філалагічных навук Адам Мальдзіс, беларускі пісьменнік Георгій Марчук, выканаўчы дырэктар выдавецтва Беларускага экзархата Уладзімір Грозаў, галоўны рэдактар часопіса «Роднае слова» Зоя Падліпская і іншыя.

Сам А. Статкевіч-Чабагану, раскажаўшы пра ўласны досвед гістарычнага пошуку, заявіў, што да друку падрыхтаваная серыя кніг «Летапіс беларускай шляхты». У выдавецтве знаходзяцца выданні, якія расказваюць пра Некрашэвічаў, Татураў, Казановічаў і іншых. «Мы ж адна сям'я ў сваёй прысутнасці ў вечнасці, таму і павінны жыць з ведамі адно пра аднаго, захоўваць маральную чысціню грамадства і даводзіць яе прыярытэты нашым наступнікам...», – перакананы пісьменнік і краязнаўца.

Мікола БЕРЛЕЖ

Анатоля Чабагану і жонка Тамара (у цэнтры) з сынамі Андрэем і Сяргеем (Слуцк, верасень 2000 г.)

Полацкая бітва Напалеона

Для дзеянняў ў **Пецярбургскім** накірунку **Напалеон** вылучыў **40-тысячны корпус** маршала **Удзіно**, які быў упэўнены, што хутка пераможа рускіх. Але **18 чэрвеня 1812 года** каля **фальварка Якубава** авангард войскаў **Вітгенштэйна** пад камандаваннем генерала **Кульнёва** атакаваў корпус **Удзіно**. Завязалася бойка, якая цягнулася два дні. Каля мястэчка **Клясціцы** галоўныя сілы **Вітгенштэйна** разбілі ворага: **французы** панеслі вялікія страты (**10 тысячаў забітых і 3 тысячы палонных**).

Няўдачы корпуса **Удзіно** прымуслі **Напалеона** вылучыць з галоўных сілаў на дапамогу **Баварскі корпус** – **13 тысячаў** чалавек пад камандаваннем **Сен-Сіра**. Атрымаўшы падмацаванне, **Удзіно** ўзнавіў наступленне супраць **Вітгенштэйна**. **30 чэрвеня** каля мястэчка **Коханава** ў **8-гадзіннай** бітве войска **Удзіно** былі зноў адкінутыя да **Полацка**.

5 жніўня рускія войскі атакавалі **Полацк**, але былі адбітыя французамі. У гэтай бітве за **Полацк** **Удзіно** быў паранены, замест яго быў прызначаны маршал **Сен-Сір**, сілы якога пасля прыходу новых падмацаванняў у тры разы перавышалі рускія. У выніку корпус **Вітгенштэйна** вымушаны быў адступіць на поўнач за **Дрысу**. Але і **Сен-Сір**, няўпэўнены ў поспеху наступлення, уночы адышоў да **Полацка**. З гэтага часу і да пачатку контрнаступлення рускай арміі баявыя дзеянні пад **Полацкам** абмежаваліся разведкай і дробнымі сутычкамі перадавых часцей.

Корпус **Вітгенштэйна** на працягу трох месяцаў сваімі актыўнымі дзеяннямі ад-

Леў Яшвіль (Леван Яшвілі)

цягваў увагу **непрыяцеля**. **Напрыканцы** верасня ён быў падмацаваны ратнікамі **Пецярбургскага** і **Наўгародскага** апалчэння і часцямі генерал-лейтэнанта **Штэйнгеля**.

Пад час контрнаступлення рускай арміі перад войскамі правага фланга па плане **М. Кутузава** была пастаўленая задача разбіць групу маршала **Сен-Сіра** і выйсці на злучэнне з арміяй адмірала **Чычагава** на галоўным накірунку адыходзячых сілаў **непрыяцеля**. **М. Кутузаў** казаў **Вітгенштэйну**, што канчатковы разгром ворага мусіць быць здзейснены

сіламі ўсіх арміяў у раёне паміж **Дняпром** і **Бярэзінай**.

Войскі **Вітгенштэйна** пачалі наступаць у кастрычніку. **Лясістая** і **балоцістая мясцовасць**, рака **Палата** перашкаджалі руху асобных калонаў корпуса **Вітгенштэйна**, вельмі паслаблялі націск рускіх войскаў. **Галоўныя сілы Вітгенштэйна** былі падзеленыя на два атрады. Першым з іх камандаваў генерал-лейтэнант **Берг**, другім – генерал-лейтэнант **Л. Яшвіля**. Да вечара **5 кастрычніка** ў вёску **Юравічы** падыйшлі асноўныя сілы. Атрад падпалкоўніка **Стальпіна** з удзелам **12-й дружыны** апалчэнцаў ачысцілі ад ворага **Невельскую дарогу**.

Падыходзіў дзень бітвы (**6 кастрычніка**) за вызваленне **Полацка**, што па часе супала з **Таруцінскай** бітвай пад **Масквою**. Раніцай у лесе **непадалёк Юравічаў** у бой уступіў авангард генерал-лейтэнанта **Г. Берга**. Пасля жорсткага бою левы бераг р. **Палаты** быў вызвалены ад французаў. Але і яны не здаваліся: адбылося контрнаступленне. **26-ы егерскі і Сеўскі пяхотныя палкі**, а таксама **10-я дружына** пад-

камандаваннем генерал-маёра **Кульнёва** адбілі тры конныя атакі. Салдаты і ратнікі апалчэння выбівалі **непрыяцеля** з умацаванняў штыкамі.

Галоўныя сілы рускіх вышлі на **Віцебскую дарогу** і на плячах **непрыяцеля** рыхтаваліся ўвайсці ў **Полацк**. **6-я дружына** аказалася пад ударам атакі кавалерыі **непрыяцеля**. **Націск ворага** быў спынены **4-й дружынай** і **Магілёўскім палком**. **Ратнікі 4-й, 6-й і 14-й дружынаў** пад камандаваннем генерал-маёра **Бегічава** перайшлі ў контратаку на цэнтральным накірунку і ўдарылі ў штыкі. **Вітгенштэйн** пасля адзначыў у сваім данясенні: «**Пехота і охотники С.-Петербургского ополчения и стрелки наши, видя удачное поражение неприятельской конницы, бросились в штыки на неприятельских стрелков и прогнали оных в самые укрепления**».

Хутка перайшоў у атаку па беразе р. **Палаты** атрад князя **Яшвіля**, у складзе якога дзейнічалі **1-я, 3-я і 9-я дружыны**. **Французы** былі адкінутыя да горада, а адрэзаны ад сваіх часцей варожы батальён здаўся ў палон. **Апалчэнскія дружыны штыкавым** ударам змялі **непрыяцеля**, які спрабаваў перайсці ў контратаку.

7 кастрычніка 1812 года з раніцы вораг зрабіў спробу атакаваць авангард рускіх войскаў, але быў

лісады, срубилы их топорами и первая вошла в город. Затым яна ўступіла ў **рукапашную бойку** з **непрыяцелем**. Услед за ёю ўвайшлі **14-я і 3-я дружыны**.

Непрыяцель аказаваў супраціўленне на вуліцах **Полацка**: чапляўся за кожны будынак, а на галоўнай вуліцы разгарнулася сапраўдная бітва. Да раніцы **8 кастрычніка** горад быў ачышчаны ад французаў. Пра падзвіг **12-й дружыны Вітгенштэйна** казаў так: «**...срубив под сильным огнём палисад, бросилась первая в Полоцк. Изумлённый неприятель в беспорядке к своим местам, но только жалкая часть из оставшихся в городе могла спастись, прочие были поражены штыками или взяты в плен**». **Ратнікі ў серых сялянскіх кафтанях** з **дліннымі бародамі** наводзілі жах на французаў. Паводле сведчання самога **Сен-Сіра**, «**борода тые люди, как их называли наши солдаты, т.е. ратники Петербургского ополчения, сражались с наибольшим ожесточением, и здесь русские выказали наибольшее мужество**».

Полацкая бітва атрымала высокую ацэнку ў **М. Кутузава**: «**После сего удачного сражения вижу я, что действия ваши сообразны будут общему плану, мною утверждённому... Я с моей**

Карціна **Петэра фон Геса «Бітва пад Полацкам (1812 г.)»**

адкінуты. Пад агнём артылерыі **французы** вымушаныя былі пакінуць знешнюю мяжу абароны. Тым часам атрад генерал-маёра **Аляксеева**, у склад якога ўваходзіла **15-я дружына**, атакаваў ворага пры **Струіні**. **Непрыяцель** пачаў пакідаць горад. Першымі ў яго ўвайшлі часці генерал-маёра **Уластава**, **Дзітча** і **палкоўніка Рыдыгера**. Рухаючыся за авангардам, **12-я дружына** пад моцным абстрэлам перайшла па мосце «**во 100 шагов длиною, ведущему к заставе у р. Полоти, бросилась на па-**

стороны не перестают идти за бегущим неприятелем, который почти нигде не останавливается».

У бітве пад **Полацкам** **невялікая ратнікі рускай арміі** праявілі масавы **герызм**. Многія з іх былі ўзнагароджаныя. У архіўных дакументах захаваліся спісы ратнікаў, што вылучыліся, па асобных дружынах. Ёсць дадзеныя пра тое, што ў адзіначцаці дружынах былі ўзнагароджаныя **137 чалавек**.

Вячаслаў АФАНАСЬЕЎ

Дзе варта пабываць

Не пораху дым, а мечай звон

Сталыя чытачы нашай газеты ўжо ведаюць, што два разы на год **непадалёк Мінска** ў гісторыка-культурным цэнтры (што месціцца каля **Астрашыцкага Гарадка**) цягам трох дзён праходзіць міжнародны фестываль сярэднявечнай культуры і музыкі «**Белы замак**», гісторыя правядзення якога сягае ў **1990-я гады**, калі першыя святы сярэднявечча праходзілі ў **Мінскім палацы дзяцей і моладзі**. Колькі гадоў таму сучасныя прадаўжальнікі слаўных традыцый **высакародных рыцараў** і прыгожых **дамаў** займелі свой **Рыцарскі Замак** (былы дом адпачынку «Тэатральны»), і гэта толькі

дадало развіцця руху **рэканструктараў** сярэднявечча ў нашай краіне. Доказам таму правядзенне ўжо чатырнаццатага фестывалю, на якім будуць і замежныя ўдзельнікі. **Пройдзе свята сярэднявечнай культуры з 17 па 19 жніўня**.

Першы дзень традыцыйна будзе прысвечаны **знаёмству ўдзельнікаў і наведнікаў** фестывалю з клубамі і вольнымі рыцарамі. Будуць таксама **турніры лучнікаў і алебардыстаў**. Да слова, у алебардыстаў **магчымасць двубою з'явіліся** на «**Белым замку**» ўпершыню толькі **сёлета ўвесну**, на **13-м фестывалі**. І адразу прыцягнула ўвагу публікі. **Дзіва што!** – яе веў зна-

ны ў **колах рэканструктарскай браці** вялікі прыхільнік бою на **алебардах** **месцір Конар**, **вядомы таксама як сярэднявечны бард Крыс**, у песнях якога пераплаліся **развагі пра жыццё і гумарыстычны погляд на паўсядзённасць, рамантыку прамінулых часоў і сённяшняй рэаліі**. **Арганізатары і гэтым разам абяцаюць ягоны канцэрт у першы вечар**. Будзе і выступ **рок-гурта «Allion»**. Другі дзень пачнецца з **пешага рыцарскага турніру**, а па абедзе **запланаваныя турніры лучнікаў і паказ-дэфіле гістарычных строяў і даспехаў**. Потым – **бугурт, спаборніцтва дзвюх партыяў**, пад час якога атрады **мусяць дасягнуць пэўных мэтай** (прыкладам, **захоп сцяга, ахова замкавай брамы, плануецца «бітва шарфаў»**). **Скончыцца дзень сярэднявечным канцэртам, дзе выступіць і фэнтэзі-фолк гурт «Irdorath»**, пад музыку якога,

сцвярджаюць арганізатары фестывалю, **нараджаліся людзі, сэрца напайняліся радасцю, а душы – духам сярэднявечча**. **Апоўдні** трэцяга дня пачнецца **конны турнір з самымі разнастайнымі заданнямі для вершнікаў**. Далей – **чарговы бугурт**, пасля якога **сваё майстэрства маюць паказаць рыцары**. **Скончыцца фестываль падвядзеннем вынікаў, узнагародамі і вялікім канцэртм сярэднявечнай музыкі**.

Бадай, кожны наведнік на падобным мерапрыемстве **знаходзіць сваё**. Не толькі **дзедзі пры першае магчымасці бяруць у рукі меч, тарч, шалом, лук...** Для **некага гэта магчымасць хаця на некалькі хвілінаў адчуць сябе ў далёкім ад нас стагоддзі**. Для **сяброў жа клубу гістарычнай рэканструкцыі – гэта лад жыцця**.

Уладзімір ПІРОГ

Па выніках VII Рэспубліканскага фестывалю фальклорнага мастацтва «Берагіня» ў прэс-цэнтры Дома прэсы з ініцыятывы рэдакцыі газеты «Літаратура і мастацтва» быў арганізаваны круглы стол «Фестываль «Берагіня» ў кантэксце нацыянальнай культуры і этнавыхавання».

У мерапрыемстве прынялі ўдзел намеснік міністра культуры Тадэвуш Стружэцкі, старшыня Нацыянальнай камісіі Рэспублікі Беларусь па справах ЮНЕСКА Уладзімір Шчасны, старшыня Беларускага фонду культуры Уладзімір Гілеп, навуковы і мастацкі кіраўнік фестывалю Мікола Козенка, члены экспертнага савета фестывалю, дырэктар Прагасавіцкай дзіцячай школы мастацтваў Асіповіцкага раёна Наталля Еўдакімовіч, прадстаўнікі прэсы.

Удзельнікі сустрэчы актыўна шукалі шляхі, у накірунку якіх неабходна крочыць, каб «жылі заўсёды з роднай моваю у родным краі» (Янка Купала). Размова атрымалася вельмі змястоўная і эмацыйная. Прадметам увагі суразмоўцаў стала вельмі шырокае кола пытанняў – ад тэхнічных момантаў арганізацыі да сусветных праблемаў захавання традыцыйнай культуры.

Акрамя вызначаных пад час папярэдніх круглых сталоў і абмеркаванняў недахопаў і праблемаў, пра якія пісала «КГ» у рэпартажах (ігнараванне карэннай культуры беларусаў і адзінага ў краіне сапраўднага фестывалю фальклорнага мастацтва шырокімі коламі СМІ, адсутнасць сістэмы пачатковага этнакультурнага выхавання і адасобленасць ад гэтых пытанняў мінадукацыі, небяспека тэатралізацыі народнага мастацтва), і выказа-

праведзеныя запланаваныя: турніры салістаў на Барысаўшчыне, танцавальных параў побытавага танца на Піншчыне і Драгічыншчыне, рэспубліканскі конкурс выканальнікаў народнай прозы, навукова-практычная канферэнцыя «Традыцыйная культура і дзеці: праблемы этнавыхаван-

адзіная копія захоўваецца ў Літаратурным музеі М. Багдановіча і спектаклі на святы ладзяць яго супрацоўнікі. Адзіны беларускі аб'ект у сусветным рэестры нематэрыяльнай культурнай спадчыны – сямейна-жыццёвыя «Цары», які ледзьледзь пашчасціла захаваць. Вынікам звароту ў ЮНЕСКА Міністэрства замежных спраў Беларусі па фінансавую дапамогу стала выдаткаванне 130 тысячачуў долараў на стварэнне інвентару рэальнай традыцыйнай культуры. Праца ўжо ідзе. Каб гэты інвентар не стаў чарговым архівам, трэба

на-ўжыткавага мастацтва кічу. Густ матэрыяльнай культуры губляецца хутчэй, чым у выканальніцкім мастацтве. Сярод яго прапаноў – умацненне сайта «Берагіні», каб ён стаў рупарам берагінскага руху, прыцягненне мінспорту і турызму да арганізацыі этнаагра-фольк-турыстычных паездак у г.п. Акцябрскі на фестываль «Берагіня», увядзенне этнагадзіны ў дзіцячых садках.

Старшыня Беларускага фонду культуры Уладзімір Гілеп адзначыў ролю традыцыйнай культуры як фунда-

з вялікай увагай і спадзяваннямі на падтрымку сваіх прапаноў удзельнікі абмеркаванняў выслухалі каментар і адказы на пытанні намесніка міністра культуры Тадэвуша Стружэцкага, які адзначыў, што стаўленне да традыцыйнай культуры залежыць як ад палітыкі дзяржавы, так і ад усяго грамадства. Вялікую ролю ў справе адраджэння карэннай культуры выконваюць канкрэтныя людзі. Ёсць кропкі ініцыявання гэтага працэсу ў асобах Міколы Козенкі, Сяргея Выскваркі, Васіля Каткаўца, Святланы Беразоўскай і іншых, якія заўсёды будуць крочыць наперад. Не толькі ад Мінкультуры і навучальных устаноў залежыць падрыхтоўка спецыялістаў па этнафоназнаўстве, але і ад запатрабаванасці спецыялістаў (напрыклад, сёння на 6 месцаў на народныя духавыя інструменты – 1 заява). Праблема захавання традыцыйнай культуры не толькі нашая, але і сусветная праблема. Рэалізацыя прапаноў па распрацоўцы міжведамаснай дзяржаўнай праграмы сёння немагчымая. Патрэбны час. Толькі ад ідэі да яе распрацоўкі праходзіць 1,5 – 2 гады. Цяпер неабходна засяродзіць увагу на тым, што можна вырашыць сёння. Ідэяў дастаткова. Патрэбныя канкрэтныя дзеянні па іх пачатнай рэалізацыі. Для гэтага трэба шукаць і ствараць каманды па іх прасоўванні.

Абдумаўшы вынікі чарговых прапаноў, некаг заасумавала ад відэавочнай безнадзейнасці становішча. Суразмоўцы-аднадумцы пераконвалі адно аднаго ў тым, у чым і так былі перакананыя. Не дадаў аптымізму і адказ Мінкультуры на зварот «Берагінцаў» (ад 25.07.2012), у якім абгрунтаваная адмова па стварэнні сектара па працы з традыцыйнай культурай і фальклорам у структуры ўпраўлення ўстановаў культуры і народнай творчасці Мінкультуры.

Дык што рабіць, каб сёмы фестываль «Берагіня» не стаў апошнім у берагінскім руху? Працаваць, разлічваць толькі на свае сілы. На сваім месцы ў межах сваёй кампетэнцыі і магчымасцяў. Як прапанаваў Тадэвуш Стружэцкі – не замахвацца на недаступнае, а рабіць пасільныя крокі наперад. І чым больш будзе такіх аднадумцаў, тым хутчэй пратаптаныя імі сцежачкі ператворацца ў шырокі шлях Нацыянальнага Адраджэння карэннай Беларускай Культуры.

В. Калачэй

мента патрыятычнага выхавання моладзі. Прафесар кафедры этналогіі і фальклору БДУ культуры і мастацтваў, кандыдат філалагічных навук Аляксей Рагуля выказаў занепакоенасць лёсам беларускага этнасу як суб'екта культуры. Найважнейшай нематэрыяльнай каштоўнасцю з'яўляецца мова этнасу – універсальная акумуляцыя культурнага працэсу за ўсю гісторыю чалавецтва і культурагенезу. Мова – апаратыка душы: прапала мова – няма этнасу. Таму ён упэўнены, што «Берагіня» павінна стаць фестывалем моўных зносінаў, дзе разам з фальклорнай харэаграфіяй, песнямі і роднай моваю ў цэнтры ўвагі будуць дэкламацыя, школьны тэатр і іншыя віды вербальнай творчасці. Абавязковая і арганізацыя пад час фестывалю навукова-практычнай канферэнцыі па выніках разгляду пытанняў школьнай фальклорнай адукацыі.

Р.С. Пачынайся артыкул словамі Янкі Купалы, а напрыканцы класік непасрэдна далучыўся да «Берагіні».

«КГ» шчыра віншуе ўсіх «Берагінцаў» са знакавай падзеяй: «Берагіня-2012» музеіфікаваная! У Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы ў абноўленай музейнай экспазіцыі сапраўдным аўтэнтчным дадаткам экскурсійнай праграмы першай залы стала 5-гадзінная дэманстрацыя ў 3D-фармаце запісу рэгіянальнага свята «Рудабельскае Купалле», зробленага сёлета ў Акцябрскім. Ёсць нагода завітаць у музей і паглядзець інтэрактыўную экспазіцыю.

**Спецкар. «КГ»
Фота Наталі КУПРЭВІЧ**

«Берагіня» 2012» Пасляслоўе

на». Праігнараваны фестываль дзяржаўнай установай адукацыі «Інстытут культуры Беларусі», рэктар якой Іван Крук павінен быў удзельнічаць у працы аргкамітэта па падрыхтоўцы «Берагіні-2012». 5 гадоў чакае публікацыі ў гэтай установе падрыхтаваны кафедрай этналогіі і фальклору БДУ культуры і мастацтваў «Купальскі спеўнік», які навалася выкарыстоўваць пад час правядзення «Рудабельскага Купалля».

Уладзімір Шчасны растлумачыў сутнасць канвенцыі ЮНЕСКА аб ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны. Разуменне патрабаванняў канвенцыі большай часткай нашых спецыялістаў было

маральна і матэрыяльна падтрымаць носьбітаў традыцыйнай культуры. Па-першае – вылучыць іх сярод самадзейных артыстаў, стварыць сайт з іх адрасамі, прызначыць стыпендыі, выдаваць сертыфікаты, нагрудныя знакі носьбітаў, каб унукі ведалі, што іх родныя выконваюць адказную дзяржаўную справу. Трэба мяняць методыку падрыхтоўкі выкладчыцкіх кадраў, каб яны не вучылі мясцовых жыхароў таму, чаму іх саміх вучылі, а вучыліся ў іх і падтрымлівалі традыцыі носьбітаў.

Вядучы круглага стала, старшыня экспертнага савета фестывалю, загадчык кафедры этналогіі і фальклору БДУ культуры і мастацтваў Вячаслаў Калачэй засяродзіў увагу на тым, што трэба змяніць стаўленне да традыцыйнай культуры, бо гэта іншая форма мастацтва, і падыходзіць да яе з акадэмічных пазіцыяў зусім няправільна.

Балетмайстар-пастаноўшчык Дзяржаўнага заслужанага харэаграфічнага ансамбля «Харошкі», кіраўнік групы экспертаў па харэаграфіі Мікалай Дудчанка бачыць задачу прафесійных харэаграфоў у расшыфроўцы і аднаўленні элементаў аўтэнтчнага выканання і лічыць неабходным стварэнне нацыянальнага фонду звестак па этналогіі і фальклору. На яго думку, у краіне павінна праводзіцца дзяржаўная палітыка падтрымкі традыцыйнай культуры – пачынаць з дзіцячых садкоў, дзе трэба ўводзіць беларускую мову. Неабходна наладзіць шырокую прапаганду нацыянальных традыцыяў, каб зменшыць наступствы каласальнай інтэрвенцыі прафесійнай танцавальнай культуры, танцаў, не ўласцівых нашаму народу (ўсходні танец жывата і інш.).

Дацэнт кафедры касцюма і тэкстылю Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў, кіраўнік групы экспертаў па дэкаратыўна-ўжытковым мастацтве Юрый Піскун канстатаваў прысутнасць ў сучасных вырабах народнага дэкаратыў-

Т. Стружэцкі і М. Козенка

ных прапаноў (шукаць нездзяржаўныя крыніцы фінансавання, прасоўваць «Берагіню» за межы краіны, надаць праекту статус міжведамаснай дзяржаўнай праграмы, стварыць пры Інстытуце культуры Беларусі аддзел этнакультурнага выхавання і этнамастацкай адукацыі, увесці фальклор у навучальны працэс на ўсіх узроўнях, даслаць мінкультуры зварот с прапаноўмі), былі ўзнятыя і іншыя, у тым ліку тыя, што выходзяць за межы кампетэнцыі суразмоўцаў.

Мікола Козенка спыніўся на арганізацыйных, фінансавых, метадычных цяжкасцях, што ўзніклі ў час падрыхтоўкі і правядзення сёлетняга фестывалю. Менавіта таму не былі

звездзенае да архівацыі (стварэння спісаў, каталогаў, энцыклапедыяў і г.д.) у той час, як сапраўдным захаваннем элемента традыцыйнай культуры лічыцца тое, калі ён існуе ў паўсядзённым жыцці ў адным месцы на працягу некалькіх пакаленняў. Нягледзячы на агульнапрынятыя меркаванні (ў тым ліку і ў Еўропе) аб захаванні беларускага фальклору нашая нематэрыяльная спадчына знікае літаральна на вачах. Напрыклад, страчана традыцыя батлейкі, якая яшчэ існавала ў пачатку 1950-х гадоў у Міры. Адзіная аўтэнтчная батлейка знаходзіцца... ў музеі этнаграфіі ў Санкт-Пецярбургу. І мала хто ведае, дадам, што яе

Вясковыя замалёўкі

Глушка як Глушка, кажаце?..

Узгадалася фотавыстаўка, што прайшла летась увесну ў музеі гісторыі фота. У аб'ектыве – беларуская вёска, найўная, нават асцярожная, крыху хітраватая, але добрая і працавітая. Падумалася тады, што пройдзе яшчэ дзясятка гадоў і зарасце не адна сцэжка да сялянскай хаты. Толькі старыя недагледжаныя яблыневыя сады, рэшткі падмуркаў пакажуць месца былога чалавечага жылля. І вырашыў я тады прайсці пыльнымі сцэжкамi, дакрануцца да пацярэлага ад часу дрэва сялянскай хатаў, зазірнуць усрэдзіну, паслухаць няспешную гамонку на прызбе, захаваць усё на стужцы, пакуль ёсць час.

Пачаў вандроўку з Пухавіцкага раёна, бо бліжэй мне гэты край сваёй энергетыкай, ціхай прыродай – мая радзіма. Тут нарадзіліся мае дзеці, пачаўся мой працоўны шлях...

Вось мы і ў Глушцы, што за колькі кіламетраў ад мястэчка Пухавічы. Пыльны вясковы шлях праходзіць паўз дзясятка новенькіх цагляных домікаў. Дзве бярозкі нахілілі свае «косы» да самай зямлі, на адной з іх блакітная паштовая скрыня. Даходзяць лісты ў Глушку, пішуць сваім адзіночкім матуляем гарадскіх дзеці. Насустрач едзе веласіпедыст, а за ім на прывязі трухае сялянскі конь. Забаўны вясковы сюжэт. Фатаграфуем і едем далей.

Праз вёску праязджаюць грузавікі са жвірам, падымаючы шмат пылу. Ідзе рамонт трасы. Вось некалькі вуліцаў з ласкавымі назвамі Лясная, Набарэжная, дзе з паўсотні хатаў. Сёння ўжо адноўлены некалі разбураны кароўнік, у кожным двары людзі, машыны са сталічнымі нумарамі. Вёсачка жыве, магчыма, адраджаецца. На месцах старых хатаў узвышаюцца новыя, дабrotныя. Працуе вясковая крама, «магаціншчыца» ветліва ўсміхаецца выпадковым гарадскім наведнікам. Уздоўж рэчкі ходзяць каровы, чысцяць пер'е важныя гусі. Пры нашым набліжэнні пачыюць сыкаць, высока закідаючы галовы, гагочуць і, перавальваючыся з бока ў бок, павольна адыходзяць да вады. Па полі бяжыць сцэжка, стрыножаны конь скубе траву, час ад часу праганяючы хвостом надакучлівых мух. Зялёнае поле, сцэжка, чорны конь, адзіночкі дуб удалечыні – можа атрымацца добры кадр...

Я не бываў у гэтых мясцінах гадоў 10. Некалі займаўся раз'язным гандлем, дык заяджаў у вёску. Ставіў свой старэнькі «Масквіч» у цэнтры, раскладваў тавар. Праз некалькі хвілінаў падыходзілі мясцовыя бабкі, нешта набывалі, ды і пагаварыць хацелася з заезджым чалавекам пра сваё жыццё-быццё. Частавалі яблычкамі, семкамі і запрашалі заязджаць яшчэ. Сёння ў вясковых хатах іншыя гаспадары. Усё мяняецца...

У кнізе «Памяць» Пухавіцкага раёна знайшоў некаторыя звесткі пра Глушку. Згодна з перапісам 1897 года ў за-

сценку (невялікім паселішчы) Глушка было 14 двароў з насельніцтвам 99 чалавек абодвух полаў. У спісе землеўладальнікаў Мінскай губерні знайшоў мешчаніна праваслаўнага веравызнання Пятра Іванавіча Какура. А ці жыў уцпер яго нашчадкі на Пухавіччыне?

Пісьменнік і краязнаўца Аляксандр Карлюкевіч у кнізе «І векавечны толькі край» гаворыць, што назва Глушка мае некалькі значэнняў: «Магчыма – непраточны рукаў рэчкі, затока. А магчыма – уцастак завоеванага чалавекам тэрыторыі пры лесе, непраходнага балота». Перад вайною тут было лецішча Пятруся Броўкі. Магчыма, сюды праязджаў і Юлас. Так што вёска мае яшчэ і літаратурную гісторыю.

Вандруем далей. Нашую ўвагу прыцягнулі два падлеткі гадоў 10–14-ці. Старэйшы з засяроджаным выглядам прафесіянала размахваў ключкай для гольфа і біў па маленькім каменьчыку. Другі падносіў чарговы каменьчык і ацэньваў удар. Вось мы і патрапілі на трэніроўку гульцоў у гольф з Глушкі, чым былі страшэнна здзіўленыя. Сфатаграфавалі іх, пазнаёміліся: Кірыл і «Батон» (вясёлая мянушка). Хлопцы з задавальненнем пагадзіліся стаць нашымі гідамі па ваколіцах. Пачалі агляд з вуліцы Набарэжнай, што ідзе ўздоўж старыцы Свіслачы з непраточнай вадою, якую пакрывае зялёная раска. На беразе недалёка адзін ад аднаго стаяць дубы-волаты з моцным густым веццем. Шмат дубоў на берагах Свіслачы, добра ім у гэтых месцах. Дуб расце павольна, паступова набіраючы моц. А набраўшы, распраўляе галіны, быццам моцныя плечы, валадарыць. Дрэвам не менш за 200 гадоў. Здаўна беларусы шанавалі дуб: забаранялася ламаць або секчы, ды і кара лічылася лекавай. Пачуўшы гром, неабходна было пацерціся аб кару дуба – такім спосабам можна было вылячыць боль у спіне. Дрэву пакланяліся, прыносілі

З Глушкі пачалася мая незвычайная вандроўка. На вошта я пра гэта пішу? А для таго, каб вы, мае выпадковыя чытачы, азірнуліся навокал і пабачылі, на якой цудоўнай зямлі мы жывем. Як многа добрых людзей побач. Дык давайце разам вучыцца бачыць і чуць. І вядома ж – рабіць добрыя справы.

хлеб, соль, яйкі, упрыгожвалі стужачкамі, ніткамі. У нашых продкаў асаблівую павагу мелі дрэвы, адзначаныя ўдарамі маланкі, або тыя, што мелі скразныя дуплы. Бытавала павер'е, што змей хаваецца ад Бога ў дупле, таму і боіць маланкі ў дрэва. А самае старое дрэва – «Спячая Лянь» – стаіць каля лясной сцэжкі на краі непраходнай дрыгвы. Сваёй формай нагадвае лянь. Старажылы з сур'ёзным выглядам кажуць, патлумачыў Кірыл, што тутэйшы лес пачаўся з гэтага дрэва.

Каля вады пабачылі паўразвалены калодзеж.

На вуліцы Набарэжнай яшчэ можна пабачыць некалькі старых, магчыма, пачатку мінулага стагоддзя, сельскагаспадарчых пабудоваў. Але хутка новыя гаспадары разбураць старое гумно, і знікне яшчэ адзін напамін пра мінулае вёска.

Нашыя гіды расказалі і гісторыю пра «Змяіную гару», што непадалёк Глушкі. Маўляў, некалі французы, калі адступалі, пакінулі ў гэтых месцах рэдкі від змяі. Прайшлі гады, і ў апошнюю вайну да «Змяінай гары» прыйшлі нашчадкі тых французаў і забралі змяяў. Кірыл змяяў не баіцца, кажа, што яго некалькі разоў кусалі, так што зараз ён добра ведае іх павадкі і сховы. А мы толькі і глядзелі пад ногі, ідучы праз буралом.

Аказалася, што Кірыл з маці прыехалі з Казахстана – вось адкуль і трыманне з годнасцю, і чыстая руская мова. Тут сям'я атрымала хату, набыла другую радзіму. Маці, сказаў, працуе ў калгасе, а ён вучыцца ў 8 класе. Праўда, трэба хадзіць у школу за некалькі кіламетраў, але не бяда. Хлопец марыць стаць прафесійным спартсменам: сваімі рукамі зрабіў з арэха і дуба ключку для гольфа, трэніроўца, шмат чытае. А яшчэ – калекцыянуе камяні рознай формы, самыя любімыя (з берага Чорнага мора) пастаянна носіць з сабою. Кірыл паказаў гнездо шэршняў: велізарныя насякомыя атабарыліся ў цэнтры вёскі каля дзвюх бярозаў. Зямля навокал засланая пустымі пляшкамі, каларовымі абгорткамі. Не ўласціва гэта вясковым жыхарам, хутчэй, пакінулі заезджыя.

– Ах, як тут у вас добра, – сказалі мы.

– Што тут добрага? Глушка і ёсць Глушка, – сумна ўсміхнуўся Кірыл і працягнуў руку на развітанне.

Сяргей ЛІХТАРОВІЧ,
г. Мінск

Алесь ЦЫРКУНОЎ

**Крыжовы шлях
Міхала Грачаніка**

Сёння вельмі рэдка можна сустрэць на раздарожках Беларусі хоць якія крыжы, аздобленыя разьбою з выяваў Збаўцы. Такія знакі немагчыма пераацаніць. Присутнасць у краевідзе гэтых святых для далейшага існавання грамадства сімвалаў мае неацэннае значэнне. Таму не стану паглыбляцца ва ўсе пытанні, звязаныя са стратай гэтага складніка спадчыны, а спынюся на іншым.

Некалі мне даводзілася шмат бываць у розных кутках Бацькаўшчыны, але сустрэць крыжы, аздобленыя належным чынам, было надзвычайнай рэдкасцю і шанцаваннем. Калі ж жыццёвыя акалічнасці вызначылі мне магчымасць прыпыніцца на больш сталае быццё ў наваколлі Нараччыны, я не мог не звярнуць увагу на наяўнасць тут своеасаблівых крыжоў з выявай Хрыста. Усе стварыў адзін самабытны майстар. Пазней па навакольных вёсках яшчэ адшукаліся настольныя крыжы з распяццем і выяваў Божае Маці, якія належалі таму самаму аўтару.

Першым, хто дапамог мне адшукаць асобу стваральніка ўсіх гэтых ацалелых рэліквіяў, быў спадар Мікодзім Апанасевіч, жыхар в. Швакшты. Больш падрабязныя звесткі аб Міхалу Грачаніку, які таксама жыў у гэтай жа вёсцы, удалося выведаць ад яго. А пазней па каліве – і ад іншых добрых людзей, якія штосьці памяталі аб гэтым самабытным разьбярцы ці былі з ім знаёмыя.

Сама наяўнасць такіх аб'ектаў, створаных без прынуку, ахвярна, суладна з духоўнымі патрэбамі прадстаўнікамі народа, сведчыць аб многім і найперш – аб агульнай культуры людзей. Зыходзячы з такіх меркаванняў я спадзяваўся штосьці даведацца аб ім з кнігі «Памяць» Мядзельскага раёна, якая тады толькі выйшла, але марна. Там нават згадкі аб людзях такога роду творчасці не было. Вядома, калі б хтосьці раней распачаў гэты пошук, дык сабраў бы значна больш. Ды і знойдзенага цяпер, спадзяюся, даволі, каб складалася належнае ўяўленне аб гэтым шчырым патрыёце, верным і адданым хрысціянине, без перабольшання можна сказаць – узорным чалавеку свайго часу. Такія асобы па праве сваім жыццём і творчасцю стваралі і ствараюць гонар нацыі, таму і наяўнасць іх заўсёды ў рознага роду недасведчаных людзей выклікала зуд супярэчнасці, хцівасці і зайздрасці з неадольным жаданнем іх не заўважаць, выкрасліць ці ўрэшце вынішчыць. Ды на ўсё воля Божая. З такімі перакананнем і вераю жыў, працаваў, займаўся творчасцю і дзядзька Міхал, як звычайна яго называла моладзь.

Напрыканцы лістапада 1886 года сялянская сям'я Грачанікаў папоўнілася. Паколькі бацькі былі каталікамі, а на гэты час акурат прыпадалі дні святага Міхала, таму і немаўля назвалі адпаведна. У вёсцы Швакшты, размешчанай пры бальшаку Стэфана Баторыя (Вільня–Полацк) стаялі восем хатаў, што належалі Грачанікам. Гэтае сямейства было на добрым рахунку, яно ва ўсім вызначалася шчырасцю: і ў працы, і ў веры, і ў талентах, і ва ўзаемадачынненнях з аднавяскоўцамі. Як і ўсе сялянскія дзеці, Міхась, Ігнась, Вінцэсь і Марыя Юганка змалку спасцігалі тонкасці жыцця. Усялякі занятак выклікаў у іх пэўную цікаўнасць і стараннасць.

Асаблівую ўвагу і дапытлівасць ужо з малых гадоў Міхал стаў выяўляць да ўсяго, што бачыў і чуў у касцёле святага Андрэя, які знаходзіўся за 3 км у в. Кабыльнікі (цяпер Нарач). Выгляд яго драўлянага дойдства, надзвычай зграбна змайстраваных канструкцыяў, аздобленых ўзорамі і формамі, разам з мураванай брамай і вынесенай асобна званіцай, кожны раз зачароўвалі яго і вабілі. Таму можна толькі ўявіць, якім для юначага сэрца стрэсам стала страшэннае відовішча палаючага храма, дзе ён яшчэ дзіцем прамаўляў свае першыя поклічы душы! Магчыма, тады там ён і даў сабе і перад Богам зарок – ні ў чым і нідзе не саступаць са шляху служэння Хрысту.

(Працяг на стар. 8)

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

Атрымаўшы першапачатковую адукацыю ў мясцовай школе і выявіўшы выключны здольнасці, неўзабаве ён навучаецца ў духоўнай семінарыі Пецярбурга. Жаданая мара яшчэ больш поўна і аддана наблізіцца да Хрыста праз служэнне Яму ў любові, была ўжо амаль здзейсненай, але... Наступіў сямнаццаты год, бальшавіцкі пераварот землятрусам скалынуў усё і ўсіх. Заставалася адно – вяртанне да родных людзей і мясцінаў, толькі набытыя веды і цешылі яго сваімі мажлівасцямі.

М. Ананасевіч

Гвалт, які тут учынялі розныя часовыя ўлады, паступова сціх, і людзі абыякава звыкліся, што гэты край сталі называць нейкімі «крэсамі». «Абы ўсё было ціха», – казалі яны, махалі рукой і з уздыхам і бездапаможнасцю: «А што мы тут зробім?» Так сталася, што неўзабаве чынавенства сябе стала называць палякамі, а мясцовых – малымі палякамі, рабіць штораз большыя выгоды тым, хто прымаў каталіцтва, а разам і польскасць, ды ўціскаць і абмяжоўваць астатніх. Уся гэтая крутаверць была мала зразумелая чалавеку са святарскім светаўспрыманням, і ён мала гэтым цікавіўся. Усё ж шчыра, амаль да аскезы, ён паслугаваў касцёлу і ягонай адміністрацыі, імкнуўся самому прыняць святарства і быць узведзеным у сан, ды так ягоная мара не ажыццявілася. Быццам у спектаклі, учынілі яму іспыты і... забракавалі. Пэўны час было надта крыўдна. І як толькі зразумеў, што ксяндзом яму не стаць, выбраў сабе каханую дзяўчыну Таклю і ў 1921 годзе ўзяў з ёю шлюб.

З года ў год усё большала людю ў Кабыльніках, і называлі яго ўжо мястэчкам. Каго тут толькі не было: бальшыня палякаў – гэта ўсе тыя, хто наведваў новы мураваны касцёл святога Андрэя; значная частка звалася рускімі, бо туліліся да праваслаўнай царквы, а вера іх звалася рускай; старавераў з асобнымі могілкамі і малітоўняй, якіх скрозь называлі хто «кацапамі», хто «маскалямі»; ладны кагал тут утваралі і яўрэі, якіх называлі «жыды» і якія таксама мелі свае могілкі і синагогу; і татары з усімі належнымі атрибутамі іхняга гуртавання. Не было тут нічога што беларусаў (нават цыганам і тым месца знайшлося – гэта пацвярджае першы пасляваенны перапіс). Толькі кузняў тут грукацела п'яць штук, а колькі было крамаў, дык уга! І гарбарні, і вэндлярні, і ажываў бераг мара-возера Нарачы, да якога вялася чыгунка. Знайшоў сваё месца ў гэтай каламуці і спадар Міхал. Па-ранейшаму шчыруючы ў касцёле, ён распачаў працу з гандлем, знайшлося месца і для ягонай крамкі. Асабліва ягоныя даходы пайшлі нечакана ўгору пасля жудаснага здарэння, якое мясцовы люд назваў «жыдоўскім пагромам». Казалі, быццам дзесьці на хутары жыдамі быў выкрадзены і замардаваны для іх рытуальных патрэбаў каталіцкі хлопчык, але што там сталася на самой справе, то аднаму Усявышняму вядома.

Ягоная энергічная натура разам з пабожнасцю і разважлівасцю патрабавалі рэалізацыі. Урэшце, знайшлі сваё выкарыстанне і тыя даходы ад крамы, а са згоды касцёла побач з ім быў узведзены ладны будынак. Падобна мясцовым хатам, падзелены на дзве палавіны з агульным ганкам. Калі ў адной месціліся тутэйшыя нямоглыя і адзінокія, убогія бабулькі, то ў другой кіпела жыццё. Рэй у ім вёў касцельны камітэт, тут спадар Міхал браў рупны ўдзел. Сярод іншага ім быў запачаткаваны тэатральны гурт, які ў кароткі тэрмін распрацаваў даволі шырокі рэпертуар. Пераважала хрысціянская тэматыка – драмкі, інтэрмедыі, вершы і песні са скокамі і жартамі. Усё гэта творча спрыяла значнаму абуджэнню тутэйшага грамадства, моладзь знаходзіла сабе занятак паводле здольнасцяў і прызначання. Ладзіліся выезды з гастролямі і ў Мядзель, і ў Паставы, іншыя мясціны. Неўтаймоўнае жаданне асветніцкай дзейнасці спрыяла таму, што ў родных Швакштах, якія ўжо добра пашырыліся, дамогся адкрыць пачатковую школу, дзе сам стаў першым настаўнікам. Раптам усё гэта вірлівае жыццё мусіла перапыніцца: з'явіліся «вызваліцелі» з бальшавіцкага боку, а за імі і з германскага.

(Працяг у наступным нумары)

Каб не падсмажыць Лесуна...

Лета – самая небяспечная пара, калі ўзнікае большасць лясных пажараў. Спэка прымушае людзей выязджаць з горада на прыроду. Але знаходзячыся за горадам, неабходна засцерагаць наваколле ад агню. Таму памятайце, што неахайнае абыходжанне з агнём можа прывесці да каласальных матэрыяльных стратаў і нават да гібелі людзей.

У лістоўных лясах звычайна ўзнікаюць нізавыя пажары. Вышыня полыма пры такіх пажарах 2–2,5 м, тэмпература – 400–900 °С, хуткасць распаўсюджвання – 0,3–1 км/г. У хвойных лясах часцей узнікаюць верхавыя пажары, пры гэтым тэмпература дасягае 1 100 °С, а хуткасць – 2–3 км/г пры бязветраным надвор'і і 20–25 км/г пры ветры. З-за хуткага руху агню ўцячы ад пажару вельмі цяжка.

Прызнакі пажару наступныя: устойлівы пах гару; туманападобны дым; міграцыя птушак і жывёл ў адным кірунку; начны пералёт птушак, гучны крык;

водбліскі зарава на начных нізкіх аблоках.

Часцей за ўсё лясныя пажары ўзнікаюць з-за неахайнасці людзей, якія пакінулі непатушанымі вогнішчы або кінулі акуркі ў месцах адпачынку; з-за свавольства дзяцей; пры спальванні смецця жыхарамі лецішчаў і садовых надзелаў каля лесу.

Зрэдку вінаватыя і прыродныя з'явы: удар маланкі; самаўзгаранне тарфяніку.

Калі вы адчулі пах дыму ў лесе, падыдзіце бліжэй і высвятліце, што гарыць і ў які бок дзьме вецер, ці ёсць людзі ў зоне руху агню. Ацаніце сітуацыю: ці неабходна самастойна тушыць пажар, ці выклікаць дапамогу, каб не згубіць шмат часу і не даць агню распаўсюдзіцца. Паведаміце пра здарэнне па тэлефоне.

Можаце заліваць агонь вадою з бліжэйшага вадаёма ці засыпаць зямлёю. Выкарыстоўвайце галінкі дрэваў лістоўных пародаў ці дрэўцы даўжынёю 1,5–2 м, мокрае адзенне, плотную тканіну. Наносьце

ўдары па кромцы агню з боку ў бок, быццам змятаючы полыма, абавязкова пераварочвайце тканіну, каб не даць ёй загарэцца. Не дазваляйце агню перакінуцца на дрэвы. Невялікае вогнішча затоптвайце нагамі.

Патушыўшы невялікае вогнішча, не сыходзьце пакуль не пераканаецеся, што яно не разгарыцца зноў. Паведаміце ў лясніцтва або пажарную службу пра месца і час пажару, а таксама пра магчымыя прычыны. Калі менавіта вашае неасцярожнае дзеянне прывялі да ўзнікнення пажару, не замоўчайце гэты факт – вінаватыя рана ці позна будуць знойдзеныя, але сума ад несвоечасова патушанага пажару будзе значна большая за тую, якую вы заплацілі б, спыніўшы распаўсюджванне агню.

Калі загарэлася тарфяное балота, не імкніцеся яго патушыць самастойна, абыдзіце збоку. Рухайцеся супраць ветру так, каб агонь вас не даганяў, не перашкаджаў арыентавацца. Уважліва аглядайце дарогу перад сабой. Памятайце: пры гарэнні тарфянікаў гарачая зямля і дым з-пад яе гавораць пра тое, што пажар сышоў пад зямлю, і торф выгарае знутры, утвараючы пусткі, куды можна праваліцца і згарэць!

Не забывайцеся, што кінуты ў сухую траву акурак ці цыгарэта, непатушанае вогнішча могуць пераўтварыць многія гектары леса ў выпаленую пустэчу.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦПАНС, г. Мінска

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 29

Уздоўж: 1. Кукаль. 3. Квакша. 5. Кокан. 7. Кол. 10. Кот. 12. Купальнік. 14. Клык. 16. Край. 17. Каня. 18. Конь. 21. Капа. 22. Корм. 27. Кіналогія. 29. Куб. 30. Кар. 31. Конік. 32. Краскі. 33. Капыты.

Упоперак: 2. Кроп. 4. Крот. 6. Колы. 8. Куш. 9. Кій. 11. Какос. 13. Кайра. 15. Крыніца. 16. Кучок. 19. Кукла. 20. Камар. 23. Кіў. 24. Клён. 25. Кіт. 26. Кума. 28. Камы.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МАНУФАКТУРА (заканчэнне артыкула). Пра кааперацыю працы рамеснікаў сведчыць, напрыклад, факт найму ўладальнікам цагельні ў Ражанах цагельнікаў, мясільшчыка гліны, дрывасека, гасільніка вапны. Пра гэта ж сведчыць наём уладальнікам суднаверфі ў мястэчку Дзераўная вольнанаёмных пільшчыкаў, цесляроў, сталяроў, смалакураў, кавалёў, канатнікаў. Рудні ў сярэдзіне XVI ст. былі прадпрыемствамі, на якіх кааперавалася праца курачоў (выпальвалі вугаль), дымароў (плавіль жалеза), кавалёў, горнікаў, плахароў (прамывалі руду). Гарадскія мануфактуры ўяўлялі сабой невялікія прадпрыемствы з 1–2 дзясяткамі работнікаў. Развіццю гэтых прадпрыемстваў перашкаджала пануючая ў беларускіх феадальных гарадах цэхавая сістэма арганізацыі рамяства.

Далейшае развіццё мануфактурнай вытворчасці ў XVIII ст. вызначалася ўзростлай роляю феадальнага памесця, асабліва магнатскіх вотчынаў, у гандлі і інш. сферах таварна-грашовых адносінаў. Вотчыныныя мануфактуры выкарыстоўвалі працу прыгонных сялянаў. У 1-й пал. XVIII ст. княгіня Ганна Радзівіл заснавала шклянныя

мануфактуры ва Урэччы (Любанскі раён) і Налібаках (Стаўбцоўскі раён), дзе выраблялі разнастайныя сталовы посуд, падсвечнікі, кандэлябры і інш. Многія з гэтых вырабаў – выдатныя творы мастацтва. У Слуцку працавала мануфактура шаўковых паясоў (1740-я гг. – 1844 г.). З імем А. Тызенгаўза звязанае развіццё мануфактурнай вытворчасці ў Берасцейскай і Гарадзенскай эканоміях. Заснаваны ім 21 мануфактура выраблялі сукно, палатно, шоўк, стрэльбы, карэты, панчохі і інш., выплаўлялі чыгун, сталь. Дзве з іх налічвалі па 150 прыгонных работнікаў, адна – 180, астатнія – ад 20 да 50 чалавек. Але прадпрыемствы гэтыя былі недаўгавечныя, бо цалкам залежалі ад прыватной сыравіны і не мелі шырокага рынку збыту.

Уключэнне Беларусі ў склад Расійскай імперыі садзейнічала далейшаму развіццю мануфактурнай вытворчасці. Буйныя землеўладальнікі Пацёмкін, Румянцаў, Галынскі, Чарнышэвіч, Зорыч стварылі ў сваіх вотчынах мануфактуры, што пастаўлялі на агульнарасійскі рынак вырабленыя з мясцовай сыравіны вялікія партыі парусіны, палатна, канатаў, сукна, шкла, скуры, жалеза і інш. тавараў. У Крычаве граф Пацёмкін заснаваў у канцы XVIII ст. па-

латняна-парусінавую, канатную мануфактуру і суднаверф – буйныя для таго часу прадпрыемствы. Яны і яшчэ 10 мануфактураў розных уладальнікаў збывалі свае вырабы адміралцейству. Да канца XVIII ст. на землях Беларусі налічваліся 53 мануфактуры, дзе працавалі 2 400 прыгонных работнікаў. З іх 30 знаходзіліся ў Магілёўскай, 16 – у Мінскай, па 1–2 у Гродзенскай, Віцебскай і беларускіх паветах Віленскай губерні. Працавалі на іх майстры, якія здаўна валодалі навыкамі вырабу прадукцыі з мясцовай сыравіны. На працягу 1810-х гг. прыкметна павялічылася колькасць мануфактураў з выкарыстаннем вольнанаёмнай працы. Налічаліся яны купцам і мяшчанам. Павялічвалася выкарыстанне вольнанаёмнай працы і ў памешчыцкіх мануфактурах. Так, у канцы 1850-х гг. на 13 цукровых прадпрыемствах памешчыкаў Магілёўскай і Мінскай губерняў працавала 435 вольнанаёмных і 466 прыгонных рабочых. З 1840-х гг. у Беларусі пачала расці колькасць фабрычных прадпрыемстваў, а сярод мануфактураў прыкметна скарацілася колькасць дробных. Паступова яны саступілі месца фабрыкам.